

KLOSTERPOLITIKKEN

AF

JACOB APPEL

FHV. KIRKE- OG UNDERVISNINGSMINISTER, ASKOV

★

I Aarene mellem de to slesvigske Krige gav den nærmere Forbindelse mellem Kongerigets og Sønderjyllands Befolkning trods de fortvivlede Forfatningsforhold sig til kende paa en Række Omraader, navnlig paa de kulturelle. Selvsagt kom der med de danske Embedsmænd i Skole og Kirke en Række Paavirkninger, som skyldtes Røre paa Skolens og Kirkens Omraade i Kongeriget, men ad den Vej brød dog intet nyt frem, der betegnede en ny Opfattelse og krævede en ny Ordning af det saa vanskelige Spørgsmaal mellem Dansk og Tysk.

Dette var derimod Tilfældet med den Bevægelse, der har faaet Navn af Klosterpolitikken, som i Historien kun fremtræder som noget symptomatisk, og som ikke fik paaviselige Følger i den nærmest kommende Tid. Egentlig var det fra nogle faa Mænd i Tønder, at Bevægelsen udgik. Det var navnlig Præsten Johs. Matthias Dahl, Cornelius Appel og fra 1857 Chr. Siegfred Ley, der var de drivende Kræfter i det lille Selskab.

Dahl var en lyrisk begavet, varmhjertet, dansk Mand. Han var kaldet som Præst („Archidiakonus“) ved Kirken i Tønder, fordi man ansaa ham for i særlig Grad skikket til en Præstegerning i den vanskelige By. C. Appel, der havde været Lærer i Bodsbøl-Ballum, var kaldet til Borgerskolen i Tønder, ogsaa med de vanskelige Sprogforhold for Øje. De to Mænd var begge stærkt og livligt optaget af den store Opgave, der var stillet Danskheden i de blandede Distrikter efter Treaarskrigen. Dahl kom til Tønder med den Opfattelse, at Sprogordningen var en god Ramme for et dansk Arbejde i Skole og Kirke. „Efterhaanden fik han,“ skriver C. Appel, „Øje paa Kampen hernede fra en mere aandelig og hjertelig Side, og da klaredes det for ham, at Lov og Tvang i og for sig aldrig kan vække Liv og forandre Hjerter, men derimod saare let skade den Sag, der dog skulde fremmes ved dem. Da gjaldt det især for ham at kæmpe med aandelige Vaaben og at fare lemfældigere frem, medens han naturligvis

stedse dybere opfattede og altid inderligere omfattede Danskhedens Opgaver i Sønderjylland.“¹

Med sin personlige Elskværdighed og store Evne til at tale med jævne Folk vandt han sig en stor Vennekreds i Byen. Men hans stærke Paavirkning af Kierkegaard i Forbindelse med noget impulsivt i hans Væsen gav sig Udtryk i hans Tale og Prædiken og bragte ham paa Kant med de kirkelige Myndigheder, saa han endogsaa en Tid blev suspenderet fra sit Embede.

I Chr. Siegfred Ley, der 1857 blev Huslærer hos Knud L. Knudsen paa Visby Hedegaard, fik de et frisk Pust og en stærk Paavirkning fra den grundtvigske Kreds i København. Om Ley skriver Fr. Hammerich, at han som Skolediscipel var „smækker, høj, næsten udvokset ogsaa i aandelig Henseende, skønt han i Skolen var en Sinke; lære vilde og kunde han kun, hvad der tiltalte ham. Trofast hang han ved Grundtvig, og Stivheden og det kantede i hans Væsen ledte ham til mange Yderligheder. — Ofre sig helt for en Sag kunde han og satte senere alting ind paa at føre sin Mesters Tanker ud i Livet“².

Søren Kierkegaards stærke Tale om Sandhed i aandelige Forhold virkede som en Spore paa den lille Kreds, saa de gik i Gang med et Forsøg paa at faa rejst en Stemning for en Reform af et ganske bestemt Forhold, nemlig Konfirmationsordningen. Paa en Række, nærmest kirkelig opbyggelige, Møder blev nu dette Spørgsmaal draget frem. Man kan faa et Indtryk af, hvor stærkt Konfirmationsspørgsmaalet laa disse Mænd paa Sinde, som fik afholdt de nævnte Møder, ved at læse den Udtalelse herom, som det var Tanken at faa fremlagt paa Kirkemødet i Slesvig 1857, men som Mødets Styrelse ikke vilde give Plads for. Tre Mænd, nemlig Dahl, Appel og Ley, var udset til paa Mødet i Slesvig at drage Sagen frem og forelægge en Udtalelse, hvoraf følgende skal meddeles:

„Løftets Paalidelighed, det er Grundvolden for enhver menneskelig Samfundsordning. — Ja vi lever blandt et Folk, paa hvis Hjertes Tavler der staar skrevet, at Ærlighed varer længst, men er det da ikke en Gru, at Folkets Gudeligheds-Anstalt har en Indretning, der undergraver Løftets Paalidelighed og det paa den farligste Maade, idet den, naturligvis uden at saadant er tilsigtet, aabenlyst fjaser med det. Denne Indretning er jo, som man ved, den saakaldte kirkelige Konfirmation, hvori det fra først af var en Befaling og nu tillige en borgerlig Skik og Brug, at Landets Ungdom skal aflægge et Troskabsløfte til en skarpt betegnet overnaturlig Magt.“

Udtalelsen foreslaar en Ordning af Konfirmationen, saaledes at Præsten sam-

¹ Kirkekalender for Slesvig Stift 1862. S. 83. ² Fr. Hammerich: Et Levnedsløb. 1882. S. 118.

ler de unge til Undervisning i Kristendomskundskab og gør rede for denne Undervisning, idet han samtaler med Børnene, naar de staar frem paa Kirkegulvet, „men uden at tage nogetsomhelst Løfte af dem, fordi dette i denne Forbindelse maa bære mer eller mindre af Paatvungenhedens Stempel, hvilket er Gud en Vederstyggelighed. Føler derimod nogen i hvilkensomhelst Alder Trang til sin Daabspagts Bekræftelse af en Præst, saa lad dette være en Sag mellem Gud og dem, aldeles uvedkommende kongelige Forordninger, ministerielle Magtbud, borgerlig Folkeskik og Sæder.“

„Vi indse siden Søren Kierkegaards Optræden, at hvis Statskirken ikke skal revolutionært omstyrtes, men en Folkekirke udvikle sig af den, da maa Folket ogsaa have Deeltagelse for, at aandelig Frihed kan afløse det paatvungne Væsen, og aabenbar Løgn og Falskhed bortskaffes af Folkets offentlige Gudelighedsanstalt.“¹

Udtalelsen er formet af Ley og bærer stærkt Præget af hans ejendommelige, kantede og haardhændede Udtryksmaade og af Grundtvigs Afhandling „Om Religionsfrihed“ af 1827².

Afvisningen af en Drøftelse af Konfirmationsspørgsmaalet paa Kirkemødet i Slesvig betød dog ingenlunde, at der blev Tavshed om Sagen paa de stadig fortsatte Møder i Vestslesvig, men der blev nu naturligt knyttet til denne Drøftelse Kravet om, at Sprogskripterens Paabud om, at Konfirmationen i de blandede Distrikter skulde foregaa paa Dansk, blev taget tilbage, saadan at der blev Frihed i Valget af Sprog ved Konfirmationshandlingen ligesom ved de øvrige kirkelige Handlinger.

Møderne vandt vedblivende god Tilslutning, og Sagen vakte ikke liden Opsigt, især da ikke alene Spørgsmaalet vedrørende Konfirmationssproget, men hele Sprogordningen i de blandede Distrikter blev taget op til Forhandling paa Møderne og i Dagspressen.

Hvad der saaledes var bragt frem ud fra den lille Kreds i Tønder, blev sat paa en mere officiel Maade paa Dagsordenen ved Forhandlingen paa det store nordiske Kirkemøde i København 1857.

Der forelaa nemlig paa dette Kirkemøde en engelsk Henvendelse fra „den evangeliske Alliance“ angaaende de kirkelige Forhold i Slesvig. Ingen ringere end Lord Shaftesbury var Ophavsmanden til denne Henvendelse, idet han havde modtaget en Anklage mod den danske Styrelse fra Prof. Baumgarten i Rostock, der fra 1846—50 havde været Præst ved Mikkelskirken i Slesvig, hvortil hørte et Landsogn i Angel. Det hedder i Alliancens Skrivelse: „Vi er dybt

¹ Dansk Kirketidende 1857. Nr. 33. ² Se Grundtvigs Udv. Skrifter V, S. 45.

bedrøvede ved at høre, at man med Mulkter, Fængsel og Landsforvisning forfølger fredelige Kristne, fremforalt Kristi Præster. Endvidere finder Alliancen det at være en uundskyldelig streng Forholdsregel, nemlig at man har berøvet mange tusinde kristne Mennesker deres Gudstjeneste, deres offentlige Bønner og Lovsange og Ordets Forkyndelse, ved at fastsætte, at Tjenesten i Herrens Hus skal ske i, hvad der for dem er et fremmed Tungemaal.“

Paa Kirkemødet blev der naturligvis nedlagt bestemte og velafhjemlede Indsigelser mod de baumgartenske Paastande navnlig af Præsten og Sprogmanden E. H. Hagerup i Store og Lille Solt i Nordangel og af Præsten for den danske Menighed i Flensborg G. F. A. Graae.

Men paa Kirkemødet tog Grundtvig stærkt til Orde for, at der i de blandede Distrikter maatte ske en Ændring i Sprogsagen baade paa Skolens og paa Kirkens Omraade. „Og her var der nu rigtignok een Ting, som han, hvis Omstændighederne forholdt sig, som han troede, vilde bede Regeringen om, skulde det saa være een Gang om Ugen, og det var, ikke at nægte Befolkningen, enten at sørge selv for deres Børns Religionsundervisning paa Tysk, hvor de ønskede det, eller at sende dem til tyske Præster for at blive konfirmerede. At dette nægtedes dem var en virkelig Forurettelse, for hver Mand skulde have Lov til at dyrke Gud paa sit Modersmaal.“

Grundtvig udtrykte sig ogsaa om Sagen saaledes, at han mente, at det bedste var, at der var baade danske og tyske Lærere og Præster i de blandede Sogne.

De kirkelige og folkelige Møder fortsattes af Mændene fra Tønder, som vedblivende havde en god Kampfælle i C. S. Ley, som ogsaa selv sammen med den senere Landstingsmand August Beck i Visby livligt deltog i den rejste Sprogbevægelse. Naturligvis kom der ogsaa paa Møderne Klager frem over den savnede Frihed paa mange forskellige Omraader. Det faldt stærkt i Øjnene, at i Kongeriget, hvor Grundloven havde givet Forsamlings- og Pressefrihed, var Ytringsfriheden brugt bl. a. til at fremme mange folkelige Sager, men i Slesvig opretholdt man stadig de mange indskrænkende Bestemmelser, der naturligt nok var kommet frem i Tiden umiddelbart efter Oprøret; navnlig var man forpint af Bestemmelsernes Administration, naar f. Eks. Forbudet imod at udenlandske Aviser indførtes, endogsaa blev brugt til at forbyde de københavnske Blade „Fædrelandet“ og „Dagbladet“.

Det var en uhyre kortsynet Styrelse, der medførte, at alle Foreninger, der havde Medlemmer baade i Slesvig og Holsten, blev opløste, endog ganske neutrale, fordi der kunde være en enkelt Forening med Medlemmer paa begge Sider af Ejderen, der virkede national- og statspolitisk.

Men først og sidst var det jo Sprogordningen, Mændene fra Tønder vilde til Livs, idet de var fuldstændig klare over, at Ordningen i det blandede Bælte ikke blot var uretfærdig mod de tysksindede, men gjorde Forholdet mellem Danske og Tyske i disse Egne mere og mere uforsonligt for hvert Aar der gik.

Nu kom foruden Tildragelserne paa Kirkemødet i 1857 Sprogordningen under Kritik fra ikke alene Tyskland, men hvad der betød langt mere, fra engelsk Side. De mange Klager fra forhenværende tysksindede Embedsmænd, der kom til Orde i Smaaskrifter, gjorde sig gældende paa en saadan Maade, at det dansk-tyske Spørgsmaal i Slesvig kom paa den europæiske Dagsorden, vel nok først og sidst fordi de Tilsagn, der var givet de tyske Stormagter, om at de to Nationaliteter i Slesvig skulde behandles ligeligt, ikke blev opfyldte, men det var de uheldige Sprogforhold i de blandede Distrikter, der gjorde det dansk-tyske Spørgsmaal brændende og fremkaldte Indblanding fra udenlandsk Side. I Tyskland blev Sagen bragt frem i den preussiske Landdag, navnlig efter Tilskyndelse fra stærkt bevægede nationale tyske Kredse, der senere samlede deres Kræfter i den store „Nationalforening“ af 1859, og Udenrigsminister Schleinitz brugte i Landdagen Udtrykket: „det Danmark, der ikke holder sit Ord“.

I den slesvigske Stænderforsamling 1860 kom Angrebene paa Sprogordningen stærkere frem end nogensinde tidligere, men Forsvaret førtes uforstandigt og kun skadeligt af det danske Mindretal, hvis absolutte Modstand mod det slesvig-holstenske Forslag, om at hidføre den gamle Forbindelse mellem de to Hertugdømmer, var fuldt berettiget. Fra Kongeriget kom Takadresser til det danske Mindretal for dets Holdning paa det slesvigske Stændermøde 1860; men desværre toges Adresserne ogsaa til Indtægt for det danske Mindretals Forsvar for Sprogordningen¹.

Herved øgedes i Virkeligheden Spændingen i det sproglige Spørgsmaal, og Tøndermændenes Forsøg paa at bane Vejen for en Ændring i Sprogordningen skærpedes og vakte til Gengæld større Modstand navnlig fra Embedsmændenes Side, der stod uforstaaende over for Kravene om en Ændring.

Den engelske Regerings Opmærksomhed paa Sprogspørgsmaalet i det blandede Bælte førte til en Henvendelse gennem den engelske Gesandt i København, der krævede en Ændring af Sprogreskripterne. Den danske Regering stillede den engelske et Forslag om saadanne Ændringer paa Betingelse af, at man fra tysk Side gav Tilsagn om ikke fremtidig at blande sig i de slesvigske Forhold. England forelagde det danske Forslag i Berlin, men modtog et bestemt

¹ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, 1. S. 417.

Afslag, og nu øvedes der fra engelsk Side et nyt Tryk paa Regeringen i København, der efterfulgtes af de slesvigske Patenter af 1861, hvori der blev givet Frihed for Forældrene i det blandede Bælte m. H. t. at lade deres Børn konfirmere paa dansk eller tysk og en lovmæssig udvidet Frihed til at holde Privatskoler.

Patenterne af Jan. 1861 kom imidlertid for sent. I Virkeligheden virkede de kun til at kaste en Slagskygge paa den sproglige Styrelse i Slesvig, idet Patenterne jo var en Bekræftelse af, at der fra dansk Side var øvet uforsvarlige Daniseringsbestræbelser¹.

I Tiden efter Januar-Patenterne var der sendt en Række Korrespondancer fra Sønderjylland til københavnske Blade, navnlig til „Fædrelandet“. Man finder i dette Blads Nr. 114 fra 1861 en typisk Prøve paa disse Korrespondancer. Artiklen har til Overskrift „Om Stykkets Opførelse“ og handler om Konfirmationspatentet af 9. Jan., og om dets Virkning i Hertugdømmet efter den første Konfirmationshandling.

Korrespondenten giver det Udseende af, at der blev øvet Tvang fra Myndighedernes Side i Retning af, at de i Skolen paa Dansk underviste Børn nu ved Konfirmationen skulde bekræfte deres Daabsløfte paa Højtysk, og undlader at gøre det klart, at Patentet netop gav en Frihed til at vælge Sproget ved Konfirmationsundervisningen, hvor der før havde været Tvang til at bruge det danske Sprog, selv om Forældrene absolut ønskede det tyske. Grundtvig, der som nævnt havde nedlagt Indsigelse mod denne Tvang, fik læst og paaskrevet, „han hvem vi hidtil havde set op til som den genfødte Holger Danske“, „han som nylig sang saa lystelig „Fremad for Tyskland i Helvedes Navn“ og „Fremad for Danmark i Himmels Navn“.“

Det oplyses dog i Korrespondancen, at Resultatet ved den første Konfirmation efter Patentet blev, at i de blandede Distrikter skete Konfirmationen paa Tysk for Halvdelen af Konfirmandernes Vedkommende, og dette viser jo tilfulde, at den givne Frihed blev overmaade stærkt benyttet. Trods dette hævdede Korrespondenten, at Patentet er en Forsyndelse mod Danskheden, der havde sin Forsvarer i Sprogskriptets Bestemmelser.

Korrespondancer af den Art virkede som en Opfordring til Tøndermændene om at fremlægge deres Syn paa Sprogordningen for en større Offentlighed end den, de havde staaet overfor ved de folkelige og kirkelige Møder.

Nu kom der imidlertid store Vanskeligheder for dem. I deres Kreds var der

¹ Se B. Bülow: Indberetning fra Frankfurt 1861. (N. Neergaard).

ingen, der indtog en mere fremtrædende politisk og social Stilling, og de havde ingen Støtte fra de dansksindede officielle slesvigske Repræsentanter, ligesom Professor Flor og Forstander Sofus Høgsbro paa Rødding Højskole ansaa deres Bestræbelser for skadelige og svækkende.

Det blev besluttet at holde et Møde i Løgumkloster, men Tilladelsen hertil blev kun opnaaet derved, at Amtmand Grev Brockenhuus-Schack i Tønder til Politiet afgav en Erklæring om, at han fandt, at der fra Lovens Side intet kunde være til Hinder for Mødets Afholdelse. Forhaandsstemningen mod Mødet kan ogsaa maales deraf, at „Dannevirke“ vægrede sig ved at optage en Bekendtgørelse derom. Imidlertid blev Mødet bestemt til d. 25. April 1861, og i „Vestslesvigs Tidende“ fremkom følgende Opfordring: „Under den Fare, der truer vort Fædreland, tillader vi os at opfordre vore Medborgere fra Hertugdømmet Slesvig saavel som fra de deri liggende Dele af Kongeriget til et Møde i Løgumkloster hos Hr. Gæstgiver Gissemann d. 25. April, Formiddag Kl. 10, for der at søge at enes om en fælles Udtalelse angaaende den ønskelige Ordning af vore offentlige Anliggender — 15. April 1861.“ Blandt de 14 Underskrivere paa denne Opfordring er kun eet Medlem, der hørte til Appels og Dahls snævrere Kreds. De øvrige Indbydere var folkeligt vaagne og interesserede yngre Bønder, der hørte hjemme dels i den Kreds, som C. Kold havde samlet i „Danske Samfund“ i Forballum og Meolden, og fra en anden Kreds, der til Midtpunkt en Tid havde Morten Eskesen, da han var Lærer i Hyrup, og endelig fandtes ogsaa Elever fra Rødding Højskole, der var Midtpunkt for en livlig folkelig Bevægelse, der i 50'erne blandt andet holdt større Møder i Mandbjerg Skov, ligesom ogsaa Ballum, hvor C. Appel i tre Aar havde virket som Lærer, var repræsenteret blandt Indbyderne. Det gjaldt saa at sige dem alle, at deres vaagne Sans ikke i første Linie angik Statspolitikken, men gjaldt først og sidst et folkeligt og kristeligt Røre af grundtvigsk Oprindelse.

Den mest fremtrædende og kendte blandt Indbyderne var Knud L. Knudsen fra Visby-Hedegaard, ogsaa Ejer af Trøjborg. I 25 Aar havde han boet i Forballum, og det var ham, der fik C. Kold til Huslærer for sine egne og enkelte Børn fra andre Hjem. Senere, da han 1851 flyttede til Visby Hedegaard, blev Chr. S. Ley Huslærer hos ham, og disse Kendsgerninger forklarer let, at han var en af Hovedmændene i den folkelig-kirkelige Bevægelse der paa Egnen, at han fra første Færd hørte til Tøndermændenes nærmeste Kreds. Hans Hjem var Samlingsstedet for dem, hos ham var der baade Husrum og en storstilet Gæstfrihed. Det gjaldt ikke mindre hans udmærkede Hustru Gyde Marie, der bryggede de bedste Thevandsknægte, som en af Deltagerne i de

mange Sammenkomster har fortalt. I taknemlig Erindring om, hvad Knud L. Knudsen havde været for den lille Kreds, skrev C. Appel en Indskrift til hans Gravsten:

Med Frihed, Liv og Lys i Pagt han var saa jævn og sand,
saa tro imod sit Modersmaal og mod sit Fædreland.

Disse Verselinier kunde godt sættes som Tøndermændenes Løsen.

Da i 1892 den nordslesvigske Skoleforening blev dannet, blev dens første Formand J. P. Jensen, Laurup, Søn af P. Jensen, Laurup, der var blandt Indbyderne, og hans Eftermand A. Thyssen Hansen, Randerup, var Søn af en anden af Indbyderne til Klostermødet 1861.

Iøvrigt var Mødet kun svagt bekendtgjort, og Rygter om, at Øvrigheden saa alt andet end velvilligt paa Mødet, havde til Følge, at mange holdt sig tilbage fra dette. C. Appel fik tilsendt en Anmodning om ikke at komme tilstede paa Mødet og en Trudsel om, at, hvis han kom, maatte han være forberedt paa at blive tugtet for sit Forsøg paa at bringe Uro i de politiske Forhold.

Mødet blev holdt 25. April i Løgumkloster, men var kun faatalligt besøgt, ca. 80, men en Række ledende Politikere, der ikke delte Indbydernes Anskuelse, var kommet tilstede, saaledes H. A. Krüger, Laurids Skau, Prof. C. Flor og Højskoleforstander Sofus Høgsbro fra Rødding.

Skønt det oprindelig slet ikke laa i Indbydernes Plan, var det ganske umuligt at holde Mødet uden at komme ind paa de storpolitiske Forhold, der dengang beherskede Sindene.

Enighed var der fra alle Sider om det ønskelige i at faa Slesvig og Holsten adskilte, men Uenigheden kom saa straks tilsyne, naar Talen blev om Slesvigs Stilling. Her var Indbyderne selvfølgelig enige om, at den Frihed som Grundloven havde givet i Kongeriget, var det paa høje Tid, at Slesvig blev delagtig i. Men om en Indlemmelse af Slesvig i Kongeriget vilde de ikke høre Tale. Slesvig skulde have sin egen Repræsentation, som, hvis Udviklingen blev lykkelig og god, maaske i Fremtiden kunde føre til en Sammensmeltning med Kongerigets. Der faldt paa Mødet tydelige Udtalelser i Retning af, at, naar f. Eks. Lord Russell havde faaet Indtrykket af, at en Deling af Slesvig efter nationale Linier var nødvendig, saa hævdede Indbyderne, at blot man kom bort fra Sprogtvangen og gav Ligeret for Dansk og Tysk i de blandede Egne, var Delingen ikke nødvendig eller ønskelig, idet Slesvig som et Grænseland og et Overgangsland havde haft en betydningsfuld Stilling i Fortiden og maaske ogsaa kunde faa det i Fremtiden. Nogen Indvirkning paa den Holdning, der betød Uvilje eller helt

Afvisning af Tanken om Deling, skyldes vel ogsaa, at det var Førerne af det slesvig-holstenske Oprør, der ved Oprørets Begyndelse direkte havde fremsat Tanken om Delingen, med andre Ord, at denne var en tysk Opfattelse af, hvordan Vanskelighederne skulde løses. Indbyderne havde en stærk og sikker Tro paa, at gav man blot Friheden, saa vilde Slesvigerne besinde sig og finde Vej til den rette Tilslutning, der vilde gaa mod Nord og ikke mod Syd.

Indbydernes Modstandere saavel Krüger som L. Skau og Flor gav stærkt tilkende, at de ansaa Januar-Patenterne for uheldige, og de vilde i det hele ikke gaa ind paa at give yderligere Friheder, forinden enhver Tanke om et Slesvig-Holsten var bragt ud af Verden ved en ny statsretlig Ordning de to Hertugdømmer imellem.

Indbydernes Stilling paa Mødet blev meget svækket af, at de intet bestemt Forslag havde at fremsætte angaaende Sprogordningen. Tøndermændene havde forhandlet med Grundtvig om Sagen, og han veg ikke tilbage for at hævde som den ønskeligste Ordning, at der i de blandede Distrikter blev baade dansk og tysk Skole- og Kirkevæsen og blev givet Frihed for Forældre og Værger til at benytte enten den danske eller den tyske Skole, ligesom der jo alt var Frihed m. H. t. Valget af Kirkesproget ved kirkelige Handlinger. Dette dristige og storslaaede Krav til Sprogordningen, som Grundtvig saaledes havde fremsat, var Indbyderne paa Mødet i Løgumkloster ikke stærke nok til at gøre til deres. De maatte nøjes med en mere almindelig Fremstilling af deres Grundanskuelser, saaledes som C. Appel havde formet Programmet: „Dette var nemlig kort og godt hverken mere eller mindre end at føre Ordet for, at naar den fortyskede, men i Grunden og i Munden danske Del af Slesvig i Aand og Sandhed skulde generhverves for Danskheden, da kunde dette kun lykkes ved en aaben, fri og frigørende Brug af aandelige Vaaben, i hvilken det ærlige og varme danske Vidnesbyrd baade mundtligt og skriftligt — i Forening med en tilsvarende Frihedsfærd i det hele — kunde faa Lov og Rum til at prøve Styrke med den kunstige Fortyskning, der i Slægtled havde tynget som et Mareridt paa Mellem-slesvig og havde fundet Ly og Raaderum under selve den danske Regerings Varetægt“ — „C. Appel og hans Venner indsaa godt og billigede tilfulde, at der ved Lov, Institution og Administration burde og maatte rejses et Bolværk mod den hidtil overgribende Tyskhed, men naar Talen var om at vinde Folketsindet for Danskheden, og i Grunden altsaa for Folkets egen Natur, da mente de, at den ydre Magtvej med dens ophidsende og i Reglen fanatiserende Tvangsfærd afgjort var at fraraade som den egentlige Hovedvej og at aflægge Vidnesbyrd imod.“ Saaledes var Grundtanken i den Politik, som Indbyderne gav Udtryk

for paa Mødet i Løgumkloster, en Politik som Pastor Hagen i Stepping kaldte „Klosterpolitikken“. Denne Betegnelse, som er gaaet over i Historien, førte med sig, at Klosterpolitikkenes Mænd blev kaldt „Klosterbrødrene“.

Samme Grundtanker findes nedlagt ogsaa i en anden Udtalelse af C. Appel, der var Bevægelsens mest brugte baade mundtlige og skriftlige Talsmand: „Det var i hine Dage Klosterbrødrenes Opfattelse, at det store Folkearbejde altfor meget blev henvist til at skulle røgtes og fremmes ad Embedsvejen som tvingende Myndighedsvej. Det gaar altid „paa Livet løs“, naar Statens Love, Institutioner og Embedsstel skal lægges gennem Folkelegemet som dettes egentlige Livsorgan og ikke blot til en vis Grad som Regulator for hele Livsbevægelsen. Det egentlige Folkeliv har aldrig sin Kilde i en Statsorganisme, men kan unægtelig paa en frugtbar Maade fredes og fremmes, men ogsaa hæmmes og forkrøbles af en saadan. At advare mod at dette sidste skulde ske var Klosterbrødrenes Mening og Formaal, ihvorvel de godt vidste, at sligt selvfølgelig ikke var tilsigtet og heller ikke laa i den trufne Grundordning, men at det kun var Mangel paa pædagogisk Modenhed, der voldte, at der i mange Enkeltheder og af mange Myndigheder ligefuldt blev syndet mod Folkelivets Naturlove.“ Klosterbrødrene kunde altsaa godt indse, ligesom mange Aar senere Biskop Kaftan¹, at Sprogordningen efter Treaarskrigen, hvorved der jo ingen Ændring skete for det rent tyske Bæltets Vedkommende mod Syd og det rent danske Bælte i Nord, men som medførte en Nyordning i det sprogblandede Midtbælte, hviler paa et retfærdigt Grundlag, men de havde Øjet aabent for, at det „indtil videre havde været baade højsindet og i Sandhed formaalstjenligt, altsaa ogsaa til Gavns klogt, om der var givet rundelig Frihed til den private Undervisning, selv om denne væsentlig var bleven tysk og tilmed maaske ofte ført i danskfjendtlig Aand“².

Mødet sluttede paa en for Indbyderne meget nedslaaende Maade, idet Forsamlingen vedtog et af Høgsbro stillet Forslag til en Udtalelse, som endte med: „Ethvert Ministerium, der vil fortjene den danske Konges og det danske Folks Tillid, maa nu stræbe hen til, at Danmark endelig med Ejderen som Rigsgrænse, med Danmarks Riges Grundlov af 1849 som Rigsbanner udskilles fra de tyske Forbundslande Holsten og Lauenborg.“

Denne Udtalelse, som blev vedtaget med stort Flertal, gik jo stik imod Indbydernes Program. I sit Blad „Dansk Folketidende“ skriver Sofus Høgsbro i en Omtale af Klosterpolitikken i Anledning af Chr. S. Leys Død, at „Kloster-

¹ Kaftan: Erlebnisse und Beobachtungen. 1924. S. 30—31. ² C. Appels Optegnelser.

brødrene fandt kun lukkede Øren hos dem, der havde Magten, skønt de senere Erfaringer turde have vist, at de i meget havde Ret¹.

Overvejelser, der gik i samme Retning som Klosterbrødrenes, fandtes ogsaa i andre Kredse end de af Grundtvig paavirkede. Et stærkt Udtryk herfor har man i Biskop Martensens Redegørelse for Grunden til, at han ikke saa sig i Stand til at modtage Embedet som Biskop for Slesvig. Han ansaa Sprogreskripterne for at være „en meget stor Fejl“. „Vistnok antager jeg, at denne Fejl væsentlig grundede sig i Utaalmodighed. Utaalmodighed og Hidsighed er et Særpræg for vore Foretagender i hine Aar. Saaledes blev jo vor politiske Forfatning givne, medens Hertugdømmerne endnu vare i Oprørets Forstyrrelse og ikke kunde tages med til den nye Bygning, hvad vistnok var en Fejl af den værste Art — og nu viste sig atter Utaalmodigheden og Hidsigheden, idet man pludseligt og paa een Gang vilde udføre, hvad der maatte have været Frugten af en længere Tids Arbejde.“² Biskop Martensen ytrede sig dog ikke offentligt om sin Opfattelse, og hans Indsigelse mod Sprogordningen i det blandede Bælte blev alene hans ganske vist meget opsigtsvækkende Vægring ved at modtage det slesvigske Bispeembede, skønt han var udnævnt og Dagen for Bispeordinationen fastsat. En Rejse, Biskop Martensen gjorde i Mellemslesvig, hvor han besøgte flere Præster og paa første Haand fik et Indtryk af, hvordan Sprogordningen virkede, efterfulgtes af mange Rygter om, at han havde i stærke Ord udtalt sig mod Ordningen, men Martensen tog ikke til Orde i den Anledning. Det var først i 1883, han i „Af mit Levned 1837—54“ gjorde Almenheden bekendt med sit Syn paa de mellemslesvigske Sprogforhold, et Syn, som man jo udmærket kan betegne som et „klosterpolitisk“, men som højst beklageligt ikke blev offentliggjort i 1853, da det vilde have været af overmaade stor Vægt. Uhyre stærkt falder hans Fremhævelse af, at han ikke kunde gaa til Bispegerningen i Slesvig, fordi den under de givne Forhold ikke af ham kunde røgtes efter den Formaning, Mynster i en Præstevielsestale fornylig havde givet: „Alt hvad I gør, gør af Hjertet“.

Ogsaa i Regeringskredse har der været Forslag fremme om en anden og friere Ordning i Mellemslesvig end den, Sprogreskripterne gav. Sofus Høgsbro antyder noget saadant i sit Blad „Dansk Folketidende“, hvor han skriver: „Vi skulle ogsaa tage meget fejl, om ikke det danske Statsraads Protokoller, naar de engang bliver tilgængelige, vil vise, at Regeringen i København oprindeligt tænkte sig en anden og langt mere frisindet Ordning af de slesvigske Sprogforhold end den,

¹ Dansk Folketidende 1874. S. 88. ² H. L. Martensen: Af mit Levned 1837—54. S. 159—60. 1883.

Reskripterne paabød.¹ Senere har Rigsarkivar A. D. Jørgensen i „Danmarks Riges Historie“ 1896—98 oplyst, at Carl Moltke i Statsraadet har foreslaaet „hele det danske Nordslesvigs Henlæggelse under det danske Kirke- og Undervisningsministerium“. Dette Forslag gav A. S. Ørsted offentlig sin Tilslutning. „Men man skulde ganske vist have nøjedes med den virkelige Sproggrænse. Den vilde 1864 af sig selv være blevet Rigsgrænsen.“²

De sidste Par Aar før den anden slesvigske Krig var jo optaget af de storpolitiske Forhold, navnlig af den tyske Indblanding i de danske Anliggender, ligesom de skandinaviske Stemninger i høj Grad optog Sindene; for Sønderjyllands Vedkommende naaede den skandinaviske Stemningsbølge sit Højdepunkt ved Afsløringen af Isted-Løven paa Flensborg Kirkegaard.

Der blev ikke Plads for den offentlige Forhandling om Klosterpolitikken, selvom Patenterne af 1861 førte til en Udvidelse af tysk privat Undervisning i Hjemmene eller i mindre Skoler. Mærkeligt nok kom der aldrig, mig bekendt, nogen Forbindelse mellem Klostermændene og de Kredse, der bar den danske Kirke og Skole frem i Flensborg, der jo ikke havde faaet samme Ordning som de blandede Distrikter, og hvor Regeringen gav baade Frihed og økonomisk Støtte til den frie danske Menighed og til den frie danske Skole³, endda disse for Flensborg særegne Forhold kom paa Tale ved det nordiske Kirkemøde i København 1857, hvor den udmærkede Pastor Graae gav nogle Meddelelser om den danske Skoles og Kirkes Fremgang i Flensborg, der fremkaldte et Tilraab fra Grundtvig, om at det var jo Friheden, der her virkede. Den eneste Forklaring af, at Klosterbrødrene ikke fik Forbindelse med Flensborgerne, er sikkert den, at Klosterpolitikken Mænd absolut var Modstandere af Slesvigs Indlemelse, Modstandere af de Bestræbelser, der førte til Grundloven af 1863.

Da saa Krigen kom med Nederlaget og Ydmygelsen, var Klosterpolitikken Tid ude. De haarde Fredspræliminærer virkede stærkt i Klosterbrødrenes Kreds, ja saa stærkt, at de ændrede deres Stilling paa et meget væsentligt Punkt, nemlig med Hensyn til Spørgsmaalet om Slesvigs Deling. Denne havde de, saadan som det fremgik af Løgumklostermødet, været en afgjort Modstander af, men i den vestslesvigske Adresse, forfattet af C. Appel, til Konge og Rigsdag, som blev afleveret til Kongen og Konseilspræsident Bluhme, hedder det: „Har det end holdt haardt for mange af os at gøre os fortrolig med Slesvigs Deling, saa dog meget hellere den, end at vi skal overgives i Tyskernes Vold“. Under Audiensen,

¹ Dansk Folketidende. 1883. S. 204. ² Danmarks Riges Historie. VI A. S. 458. ³ H. Hjelholt: Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene. 1923. S. 167 ff.

hvor Appel oplæste Adressen, var Kongen meget bevæget, men udtalte, at han jo ikke saa Udvej til at komme bort fra Fredspræliminærenes Grundlag. Appel svarede hertil, om det dog ikke kunde udvirkes, at Nordslesvig ikke blev afstaaet uden Nordslesvigernes Samtykke, og denne Henstilling tog Kongen venligt imod og ytrede, at han vilde tale med Udenrigsministeren derom¹.

Naaede Klosterpolitikken saaledes ikke at sætte Frugt i lovbestemte Ændringer i Skolens Forhold i Mellemslesvig, saa var der i Kongeriget i 50erne begyndt en betydningsfuld Lovgivning (under Paavirkning af den af C. Kold rejste Friskolebevægelse) for de frie Skoler, først og sidst Loven af 2. Maj 1855 om private Skoler. Det drejede sig jo ikke her om nationale Mindretal, men om aandelige Mindretal. Den saaledes begyndte Lovgivning er senere fortsat. I 1864 kom der saaledes en Lov, der gav yderligere Frihed og Selvstændighed for de frie Skoler. Til en Begyndelse maatte disse Friskoler arbejde uden offentlig Støtte, men efterhaanden fik de først kommunale og senere Statstilskud. Paa kirkeligt Omraade kom en tilsvarende Frihedslovgivning, efter at Loven om Sognebaandsløsning var givet i 1855. Ved Valgmenighedsloven af 1868 og ved Loven om Kirkers Brug af 1873 var der naaet en stor Frihed, der brød Sognegrænser og gjorde det muligt for en Kreds selv at kalde en Præst og benytte Sognekirken².

Da saa ved Verdenskrigens Afslutning det danske Nordslesvig blev genforenet med Moderlandet, kom Spørgsmaalet om Sprogordningen i det blandede Bælte paa Dagsordenen. Nu var Tiden inde, til at Klosterpolitikens Ideer kunde virkeligøres. Selv om der ikke var sket andet i 1920, end at Kongerigets Skolelovgivning var blevet udstrakt til det genvundne Land, vilde der dermed være givet det tyske Mindretal saa vidtgaaende Friheder, som intet andet Land, hvis Mindretalsforhold blev ordnede efter Verdenskrigen, havde at opvise. Men man gik fra dansk Side videre; nøjedes ikke med at give absolut Frihed til Oprettelse af Privatskoler med offentlig Støtte, men man traf en Skoleordning, der tog et saa vidtgaaende Hensyn til det tyske Mindretal, at, naar der blot kunde samles 10 skolepligtige Børn, hvis Forældre og Værger ønskede en tysk Skoleafdeling i Kommunen, blev en saadan oprettet med offentlig Støtte.

Paa det kirkelige Omraade blev Ordningen en saadan, at i Købstæderne blev der baade danske og tyske Menigheder med fuld folkekirkelig Støtte, og hvor man i Landsogne ønskede Betjening i Kirken paa Tysk, blev der givet Støtte til, at en tysk Præst kunde tilkaldes. Det blev med andre Ord saadan, at Grundtvigs dristige Plan fra 1857 nu blev virkeliggjort.

¹ J. Appel: Halvhundredaarsminder. Askov Lærlinge. 1917. ² Se J. Appel: Grundtvigske Bevægelser og dansk Mindretalslovgivning fra 1851—1923. Dansk Udsyn 1929.

At dette naaedes skyldes ikke mindst, at der i de to Udvalg, nemlig i Skoleudvalget og i det kirkelige Udvalg, som den nordslesvigske Vælgerforening nedsatte for at forberede den kommende Ordning, var Forstaaelse af, at nu maatte den Frihed, Klosterbrødrene havde krævet for de to Nationer, der mødtes i det blandede Bælte, virkeliggøres. At Sønderjyderne selv forstod dette blev af afgørende Betydning, thi der fandtes ikke faa, som var ængstelige for at give saa vidtgaaende Friheder, navnlig fandt mange, at det vilde være uforsvarligt med en Skoleordning, der ikke krævede et Mindstemaal af dansk Undervisning for alle Børn i de blandede Omraader; thi, sagde man, der kan jo saa vokse danske Statsborgere op, som i Skolen ikke har faaet Undervisning i Statens Sprog. Tyskerne selv havde ogsaa en Fornemmelse af, at den Frihed, man fra dansk Side vilde give, blev pinlig for de tysksindede selv.

Da den udpegede Skoledirektør inden Genforeningen ved Afholdelse af en Række Møder med Skolemyndighederne gav Oplysning om den paatænkte Ordning, spurgte det tyske Mindretals Ordfører ved et Møde i Tønder paa Kredshuset, om det ikke kunde tænkes, at der for Tønder Amt i den kommende Lovgivning blev optaget en Bestemmelse om, at her skulde ogsaa Børnene i den tyske Afdeling have et vist Antal danske Undervisningstimer. „Vi maa jo nødvendigvis lære det danske Sprog, og det vil være en bitter Pille at sluge, hvis vi frivillig skal andrage derom“. —

Jeg nævnede til en Begyndelse, at Klosterpolitikken, da den kom frem i 1860erne, optraadte som noget symptomatisk, der ikke fik paaviselige Følger i den nærmest kommende Tid, var, om man vil, en grøn Plet, der lod formode, at der var et frugtbart Væld i Undergrunden, men at dette Væld ikke brød frem og blev frugtbargørende for den hele Mark. Dette skete altsaa først ved Genforeningen efter Verdenskrigen. Herved har den korte Historie om denne sønderjydske Bevægelse med sine dristige og vidtgaaende Planer og Ønsker faaet en ny Interesse og bekræftet I. P. Jacobsens Ord:

for alle gode Tanker de kan slet ikke dø,
før endnu bedre Tanker er spiret af deres Frø.
